

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชั้นหมาก ตำบลบางชั้นหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

กานดา เต๊ะชั้นหมาก

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชั้นหมาก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการเสริมพลังกันจนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและพัฒนาไปด้วยกัน ใน ๕ องค์ประกอบ คือ การสังเกต การสะท้อนคิด การวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ จากชุมชนมอญบางชั้นหมาก ภาครัฐ/เอกชน และภาควิชาการ รวม ๒๓ คน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการมีแหล่งข้อมูลหลายแหล่งและใช้หลายวิธีในการศึกษา วิเคราะห์และสะท้อนข้อมูลอย่างต่อเนื่องตลอดการวิจัย ผลการวิจัยและพัฒนาที่สำคัญ คือ สามารถพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมได้ดังนี้ ๑) ประเพณีสงกรานต์ ๒) พิธีกรรมไหว้ผีประจำตระกูล ๓) การดักบาตรน้ำผึ้ง ๔) ประเพณีทอดผ้าป่าทางเรือ ๕) ข้าวแช่ : อาหารพื้นบ้าน ๖) การแต่งกายของชาวมอญ ๗) ซาโม่น : ตลาดมอญบางชั้นหมาก ๘) การละเล่นพื้นบ้าน ๙) ภาษามอญ ๑๐) อัฐมอญ และ ๑๑) งานสถาปัตยกรรมในวัดมอญ

คำสำคัญ : พิพิธภัณฑ์มีชีวิต การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรม มอญบางชั้นหมาก

Development Living Museum for Cultural Tourism Promotion of Thai-Mon Cultural Group, Bang Khan Mak Subdistrict, Muang District in Lopburi Province

Kanda Tekhanmag

Abstract

The purpose of this research was to develop a living museum for cultural tourism promotion of Mon cultural group in Bang Khan Mak Subdistrict, Mueang District in LopBuri Province. The research is participatory action research focusing on empowerment until mutual learning and development in five components consisting of observation, feedback, planning, implementation, and learning exchange were achieved. The research included 23 key stakeholders from Bang Khan Mak Community sector, government and private sectors and academic sector. The data was collected by participatory observation, interviews, and group discussion. The accuracy of the data was verified by having multiple data sources and using multiple methods of study. The collected data was analyzed and continually reflected throughout the research. The significant results were that a living museum could be developed through the following traditions; 1) Songkran festival; 2) paying respect to ancestors; 3) offering honey to monks; 4) making off-season offering by boats; 5) Khao Chae: traditional dish; 6) Mon attires; 7) Samon: Mon market; 8) traditional plays; 9) Mon language; 10) Mon bricks and; 11) Mon architecture in temples.

Keywords: Living museum, cultural tourism promotion, cultural capital, Mon Bang Khan Mak

บทนำ

ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่สะสมหล่อหลอมและผลิตซ้ำเป็นสินทรัพย์ที่มีการฝังตัว (embodies) สะสม (stores) และให้ (provides) คุณค่าทางวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรมมี ๓ รูปแบบ ได้แก่ ๑) สิ่งที่มีอยู่ในตัวคนและกลุ่มคนมาอย่างยาวนาน (embodies state) เช่น ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่ม และความเชื่อ เป็นต้น ๒) สิ่งที่เป็นรูปธรรม (objectified state) ในรูปแบบของสินค้าวัฒนธรรม เช่น รูปภาพ หนังสือ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก เป็นต้น ๓) ความเป็นสถาบัน (institutionalization state) ซึ่งสามารถทำให้เกิดความเป็นรูปธรรม เช่น กฎ กติกา การยอมรับที่หลาย ๆ คนเห็นร่วมกัน เช่น การยอมรับในสถาบันพระมหากษัตริย์ วัด และโรงเรียน เป็นต้น (Bourdieu, 1986) นอกจากนี้ ทุนทางวัฒนธรรมยังรวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละชุมชนซึ่งแบ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (tangible cultural heritage) คือ สิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น เช่น สถานที่ ที่อยู่อาศัย ชุมชน อาคาร รวมถึง งานฝีมือ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible cultural heritage) รวมถึง ประเพณี ขนบธรรมเนียม ภาษา เพลง พิธีกรรม เทศกาล ทักษะพิเศษ เป็นต้น (ICOMOS Australia., 1999) ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพราะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างในแต่ละท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี (นรินทร์ สังข์รักษา และสมชาย ลักขณานุรักษ์, ๒๕๕๕)

การนำทุนทางวัฒนธรรม เช่น เรื่องราว (story) เนื้อหา (content) ของวัฒนธรรมไทยมาเป็น

ส่วนหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการหรือสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าหรือบริการของตน เพื่อสร้างจุดขาย สอดคล้องกับการพัฒนาทุนวัฒนธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙) และต่อเนื่องถึงฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐-๒๕๖๔) ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยมุ่งไปที่การเชื่อมโยงระหว่างทุน ๖ ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม โดยทุนวัฒนธรรมเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับทุนประเภทอื่น ๆ ทุนวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นเหมือนกิจกรรมต้นน้ำ (upstream) ในห่วงโซ่มูลค่าของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ การบำรุงรักษามรดกศิลปวัฒนธรรม และการนำทุนวัฒนธรรมมาเพิ่มคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงส่งเสริมอุตสาหกรรมวัฒนธรรมได้ถูกบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรมและในแผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๕๐-๒๕๕๙) รวมถึงการนำไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2006) ช่วยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้าน โดยเชื่อมั่นว่าการเข้ามาเรียนรู้จากการร่วมกิจกรรมอันมีคุณค่าของชุมชนจะช่วยให้เกิดการจดจำและความประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นการเดินทางเพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ ๆ ที่กว้างไกล จากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และเป็นวิธีทางหนึ่งในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

สำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป และเป็นกลไกหนึ่งของการคงไว้ซึ่งความสำคัญของสถานที่เหล่านั้นด้วย ประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีทั้งประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และประโยชน์ทางสังคม และวัฒนธรรมก่อให้เกิดความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติ และช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดี ที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกและเกิดสันติภาพขึ้นแก่โลก

พิพิธภัณฑ์ (museum) เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับทุกสังคม เพราะในแต่ละสังคม/ชุมชน/กลุ่มคน/วัฒนธรรมต่างมีผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่มีสภาพเป็นมรดกและยังเป็นวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ยังใช้ประโยชน์อยู่มากมาย เป็นประจักษ์พยานที่แสดงถึงรากเหง้าความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชน หน้าที่ที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์คือการเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ กระตุ้นให้คนแสวงหาความรู้ อยากเรียนรู้และรู้ว่าจะหาความรู้ได้อย่างไร (สายันต์ ไพเราะจูจิตร, ๒๕๔๗) ความสำเร็จของพิพิธภัณฑ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้นขึ้นอยู่กับว่ามีการศึกษารวบรวม สังคมความรู้และวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสร้างความร่วมมือให้เป็นการดำเนินการโดยคนในท้องถิ่น เพื่อคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ (ศรีศักร วัลลิโภดม, ๒๕๕๑) โดยในปัจจุบันได้มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิต (living museum) ซึ่งเป็นวิธีการจัดการเมืองที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง/ชุมชน พิพิธภัณฑ์มีชีวิตถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการอนุรักษ์และพัฒนาให้ทั้งเมืองและผู้คนที่อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล มุ่งสร้างกลไกที่ผลักดันเศรษฐกิจชุมชนด้วยการส่งเสริมให้คนในชุมชนเคารพและตระหนักถึงแก่นแท้และความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของเมือง/ชุมชน โดยมีพื้นฐานจากการสร้างความเข้าใจว่าทำไมเราจึงต้องอนุรักษ์และเผยแพร่สิ่งเหล่านี้ ชุมชน

ต้องร่วมมือกัน สร้างกฎระเบียบสำหรับการเป็นเมือง/ชุมชนมรดกทางวัฒนธรรม มีข้อกำหนดและแนวทางของชุมชนที่ชัดเจนหรือส่งต่อให้คนรุ่นหลังเพื่อให้เป็นเมือง/ชุมชนอนุรักษ์ที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตดั้งเดิมผสานกลมกลืนได้กับแนวคิดสมัยใหม่ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นใน ๓ เรื่อง สำคัญ คือ ๑) วัฒนธรรม ธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ ๒) ข้อมูลความรู้ และ ๓) กิจกรรมของชุมชน เป้าหมายของพิพิธภัณฑ์ มีชีวิตคือเพื่อแสดงให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมและเรียนรู้วัฒนธรรม ธรรมชาติและประวัติศาสตร์ผ่านประสาทสัมผัสทางกายภาพนอกเหนือจากการอ่านในหนังสือ นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ สัมผัส จับต้องได้ เพื่อให้เรียนรู้ได้เข้าใจง่ายขึ้น พิพิธภัณฑ์มีชีวิตเป็นวิธีการจัดการเมืองที่ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิตที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมือง/ชุมชน พิพิธภัณฑ์มีชีวิตถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการอนุรักษ์และพัฒนาให้ทั้งเมืองและผู้คนที่อยู่ร่วมกันอย่างสมดุล มุ่งสร้างกลไกที่ผลักดันเศรษฐกิจชุมชนด้วยการส่งเสริมให้คนในชุมชนเคารพและตระหนักถึงแก่นแท้และความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรมของเมือง/ชุมชน

มอญบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี เป็นมอญที่อพยพมาจากอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พระนครศรีอยุธยา และสิงห์บุรี เมื่อกว่า ๑๖๐ ปี มาแล้ว เรียกตัวเองว่า “ไทยรามัญ” แต่คนทั่วไปจะรู้จักกันในนาม “มอญบางขันหมาก” มีประชากรถึง ๓ ใน ๔ ของประชากรทั้งตำบลบางขันหมาก เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติมอญไว้อย่างเหนียวแน่น ความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มวัฒนธรรมสูง มีการรวมกลุ่มคนตระกูลหรือนามสกุล

เดียวกัน นับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดและมีใจบุญสุนทาน สร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ ๔ วัด ที่วัดจะมีเสาหงส์ปรากฏให้เห็น เพราะชาวมอญเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากหงส์สาวตีส่วนใหญ่ยังคงยึดมั่นอยู่ในประเพณีความเชื่ออันมีเอกลักษณ์เฉพาะของวัฒนธรรมมอญ โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ซึ่งเป็นเทศกาลปีใหม่จะถือเป็นธรรมเนียมว่าจะทำบุญรวม ๕ วัน โดยตอนเช้าไปทำบุญที่วัด กลางวันถวายเพลพระ แล้วกินอาหารกลางวันร่วมกัน (ส่วนใหญ่เป็นข้าวแช่) ตอนบ่ายมีการละเล่น การสงฆ์พระ ตกเย็นจะมีการก่อพระเจดีย์ทราย พระสวดมนต์เย็น ตกค่ำชาวบ้านจะรวมกลุ่มกัน ร้องเพลงขอขนมไปตามหมู่บ้าน มีการละเล่นสลับกับการร้องทำเพลงอย่างสนุกสนาน

ในขณะเดียวกันก็นับถือผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีประจำตระกูล ผีหมู่บ้าน เป็นต้น มีพิธีกรรมเลี้ยงผีในเดือน ๖-๘ ของทุกปี ในอดีตชาวมอญบางชั้นหมากสามารถพูดภาษามอญได้เกือบทุกคนแม้กระทั่งเด็ก พระภิกษุสวดมนต์เป็นภาษามอญ ผมก็จะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเด็กผู้ชายชาวมอญบางชั้นหมาก ซึ่งน่าจะมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” อาชีพดั้งเดิมคือการทำนา ว้างจากงานทำนา ก็ทำหัตถกรรมจักสานทั้งเครื่องมือจับปลา เครื่องใช้ในครัวเรือน ผีมือจักสานละเอียดประณีตงดงามมาก ยังมีอาชีพการทำอิฐ ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ได้เป็นอย่างดี อิฐมอญบางชั้นหมากมีคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของท้องตลาด และชาวมอญบางชั้นหมากจับปลาน้ำจืดเป็นลำเป็นสัน และยังรู้จักการถนอมอาหารเกี่ยวกับปลาเป็นอย่างดี อาหารส่วนใหญ่คล้ายคนไทยทั่วไป แต่มีอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวมอญบางชั้นหมากเท่านั้น คือ ข้าวแช่ ซึ่งเป็นอาหารพิเศษที่มีเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์หรือหน้าร้อนเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีแกงมะตาด แกงกระเจียบ และแกงเอื้อง เป็นต้น

ชาวไทยรามัญตำบลบางชั้นหมากได้สั่งสมสร้างสรรค์และพัฒนาวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่มีสภาพเป็นมรดกและยังเป็นวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ยังใช้ประโยชน์อยู่มากมาย เป็นประจักษ์พยานที่แสดงถึงรากเหง้าความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชนที่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เข้าใจและภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งพิพิธภัณฑ์มีชีวิตนั้นนอกจากจะเป็นแหล่งเพิ่มพูนความรู้ กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และส่งเสริมจินตนาการ โดยการศึกษารวบรวมความรู้และวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยใช้ร่วมมือในการดำเนินการโดยคนในท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งนอกจากจะทำให้ชาวไทยรามัญตำบลบางชั้นหมากเกิดความรู้ เจตคติที่ดี มีทักษะ และสามารถอนุรักษ์และสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืนแล้ว ยังสามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สู่เศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และยังคงก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (interactive learning through action) ที่จะสามารถถ่ายทอดประสบการณ์การเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา/พัฒนาในเรื่องอื่น ๆ จนสามารถสร้างชุมชน/ท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็งได้ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชั้นหมาก ตำบลบางชั้นหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี

ระเบียบวิธีการวิจัย

เนื่องจากการพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางขันหมาก เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและพัฒนาการปฏิบัติร่วมกันภายใต้สถานการณ์ที่ค้นพบด้วยตนเอง จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม [Participatory Action Research: PAR] โดยมีวิธีดำเนินการดังนี้

๑. ประชากรเป้าหมาย โดยหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาการมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อสามารถสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังจึงสามารถเรียนรู้และปฏิบัติงานร่วมกันได้ (อมวสี อัมพันศิริรัตน์ และพิมพ์มล วงศ์ไชยา, ๒๕๖๐) ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ ๓ กลุ่ม ที่มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในการพัฒนา ประกอบด้วย ๑) พลังความร่วมมือจากภาคชุมชนมอญบางขันหมาก [วัด ๔ วัด/สภาวัฒนธรรมตำบล/ปราชญ์ชาวบ้าน/ชมรมผู้สูงอายุ] จำนวน ๑๖ คน ๒) พลังการสนับสนุนจากภาครัฐ/เอกชน [อบต./วัฒนธรรมจังหวัด/การท่องเที่ยวภาค ๗] จำนวน ๓ คน และ ๓) พลังวิชาการ [มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา/หน่วยราชการต่าง ๆ] จำนวน ๔ คน รวม ๒๓ คน

๒. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม [PAR] มักเลือกวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างน้อย ๓ วิธี เพื่อข้ามข้อจำกัดต่าง ๆ และเป็นการตรวจสอบสามเส้า (triangulate data) ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงเก็บข้อมูลโดย ๓ วิธีประกอบกัน คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

๒.๑ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้ในการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน วิถีชีวิตและพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม ศักยภาพในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางขันหมาก ซึ่งดำเนินการทั้งในช่วงก่อนและระหว่างการดำเนินโครงการวิจัย

๒.๒ การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เพื่อประโยชน์ ๒ ประการ คือ การพัฒนาปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าระหว่างผู้วิจัยกับผู้มีส่วนร่วมทุกคนหลายครั้ง จนสามารถสร้างความคุ้นเคยเคารพและให้เกียรติกันได้แล้ว จึงใช้การสัมภาษณ์ในการกระตุ้นหนุนเสริมให้ผู้มีส่วนร่วมได้อธิบายสถานการณ์และประสบการณ์จนสามารถมองเห็นความคิดและมุมมองในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางขันหมาก

๒.๓ การสนทนากลุ่ม เป็นรูปแบบการสัมภาษณ์กลุ่มที่มีประเด็นการสนทนาโดยได้กำหนดคำถามไว้ในประเด็นหลักอย่างกว้าง ๆ และเพิ่มเติมประเด็นอื่นได้ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเน้นให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยในแต่ละขั้นตอนมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้มุมมองต่าง ๆ ด้วยความเท่าเทียมและยอมรับซึ่งกันและกัน ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกคนจะได้รับโอกาสและการกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล การสะท้อนความคิดและมุมมองต่าง ๆ โดยจัดหลายครั้ง แต่ครั้งมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น ๆ เข้าร่วมการสนทนา ๙-๑๒ คน

๓. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ความน่าเชื่อถือได้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (trustworthy) พิจารณาและยืนยันจาก ๑) สามารถสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง ให้สามารถเรียนรู้และปฏิบัติงานร่วมกันได้ ซึ่งในงานวิจัยนี้สามารถสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในการพัฒนาทุกกลุ่ม ๒) การมีแหล่งข้อมูลหลายแหล่งและใช้หลายวิธีในการศึกษา ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้เริ่มจากรูปแบบการรวบรวมข้อมูล ๓ วิธีที่หลากหลายประกอบกันจนสามารถพัฒนาหลักฐานเชิงประจักษ์จากกระบวนการแสวงหาความรู้และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีการนำเสนอข้อมูลในการสนทนากลุ่มอย่างโปร่งใส มีการสะท้อนความคิด ความรู้ ประสบการณ์และแนวคิดต่าง ๆ อย่างอิสระ ปราศจากการครอบงำ จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่ส่งเสริมให้ทุกคนสามารถแสดงออกได้อย่างเต็มศักยภาพของแต่ละคน นำไปสู่การวิเคราะห์ แปรและเข้าใจความหมายร่วมกัน จนได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง รวมถึงเพื่อให้ข้อมูลที่ได้นั้นมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วเอาผลสรุปเบื้องต้นจากข้อมูลมาใช้ในการออกแบบและตั้งคำถามเพิ่มเติม เพื่อใช้ตอบคำถามงานวิจัยให้สมบูรณ์มากขึ้น การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อนักวิจัยเริ่มต้นเก็บข้อมูลจนถึงเมื่อสิ้นสุดการเก็บข้อมูล โดยดำเนินการตามวงจรที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (อมวสี อัมพันศิริรัตน์ และพิมพ์มล วงศ์ไชยา, ๒๕๖๐) คือ ๑) การสังเกต เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลอย่างเป็น

ระบบมาวิเคราะห์และพรรณนาตามสภาพการณ์ และพฤติกรรมที่เป็นจริง โดยการให้รายละเอียดและบันทึกภาคสนามอย่างเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ๒) การสะท้อนคิด ใช้เวลาค่อนข้างมากกับการเข้าร่วมและฟังผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวิจัยครั้งนี้ที่มีมุมมองและการตีความที่แตกต่างกัน แล้วนำข้อมูลของสภาพการณ์และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงนี้สู่การพูดคุยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันอย่างลึกซึ้งและจริงจัง นำข้อมูลต่าง ๆ มาร้อยเรียงกัน โดยการสร้างโอกาสและกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวางด้วยการยอมรับและให้เกียรติกันในการตีความและการให้ความหมาย รวมทั้งการเปรียบเทียบสิ่งที่สังเกตได้กับสิ่งที่ปรากฏและความเป็นจริง เมื่อได้ข้อสรุปที่ชัดเจน เห็นทิศทางพัฒนาที่เป็นรูปธรรมชัดเจนแล้ว ได้จัดทำเป็นเอกสารรายงานการวิจัยเบื้องต้น เผยแพร่เพื่อเป็นการสะท้อนความคิดสู่สาธารณะในวงกว้างด้วย ๓) การวางแผน คือการที่ผู้ร่วมในการสนทนากลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับคำถามการวิจัยที่ต้องการคำตอบให้ชัดเจน เมื่อได้คำตอบที่ชัดเจนในแต่ละคำถามการวิจัยแล้ว ก็ได้ร่วมกันระบุกิจกรรมการพัฒนาที่จำเป็นต้องดำเนินการ รวมทั้งจัดทำแผนปฏิบัติการที่เป็นขั้นตอน ระยะเวลาดำเนินการ และระบุผู้รับผิดชอบในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน ๔) การลงมือปฏิบัติ คือการที่ผู้ที่ได้รับมอบหมายได้ลงมือปฏิบัติการตามขั้นตอนและวิธีการที่ได้วางแผนไว้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานมีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมของชุมชนมอญบางขันหมาก มีการสื่อสารข้อมูลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล และติดตามความก้าวหน้า

ในการดำเนินการด้วย และ ๕) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นขั้นตอนสำคัญของการวิเคราะห์ข้อมูล ที่เป็นการสร้างโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอข้อมูลที่ได้ลงมือ ปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้เข้าสู่การสนทนากลุ่ม อย่างโปร่งใส โดยจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ที่ส่งเสริมให้ทุกคนสามารถแสดงออกได้อย่างเต็ม ศักยภาพของแต่ละคน เพื่อให้สะท้อนความคิด ความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดต่าง ๆ อย่างอิสระ ปราศจากการครอบงำ จนสามารถนำสู่การวิเคราะห์ แปร และเข้าใจความหมายร่วมกันจนได้ข้อมูลที่ ตรงกับความเป็นจริงและมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด

ผลการวิจัย

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุน ทางวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงสู่การส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญ บางขันหมาก ได้ดังนี้

๑. ด้านความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

๑.๑ ประเพณีสงกรานต์

ประเพณีสงกรานต์เป็นเทศกาล ปีใหม่ซึ่งเป็นความเชื่อและประเพณีที่สำคัญมาก ของชาวมอญบางขันหมาก ถือเป็นธรรมเนียม จัดให้มีการทำบุญรวม ๕ วัน คือ วันที่ ๑๓ เมษายน จะมีการทำบุญทุกวัด หลังจากนั้นจะมาทำบุญ

ภาพที่ ๑ ประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญบางขันหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

รวมกัน เริ่มจากวันที่ ๑๔ วัดโพธิ์ระหัด วันที่ ๑๕ วัดกลาง วันที่ ๑๖ วัดอัมพวัน และวันที่ ๑๗ วัดทุ่ง โดยตอนเช้าไปทำบุญที่วัด การรำลึกถึงบรรพบุรุษ กลางวันถวายเพลพระ แล้วกินอาหารกลางวันร่วมกัน (อาหารพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์โดยเฉพาะข้าวแช่) ตอนบ่ายมีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น สะบ้า เข้าผี เป็นต้น สรงน้ำพระ ตกเย็นจะมีการขนทรายเข้าวัด และก่อพระเจดีย์ทราย พระทำพิธีสวดมนต์เย็น ตกค่ำชาวบ้านจะรวมกลุ่มกัน ร้องเพลงขอขมา ไปตามหมู่บ้าน เล่นเข้าผี นางกวัก ผีสาก ผีดาว สลับกับการร้องทำเพลงอย่างสนุกสนาน การแต่งกาย จุก ก๊าะ แกละ เป็นต้น ดังนั้น ประเพณีสงกรานต์ ของชาวมอญบางขันหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิต ที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของชาวมอญบางขันหมากได้

๑.๒ พิธีกรรมไหว้ผีประจำตระกูล (ฮาเจียะ-กะลัก)

ชาวมอญบางขันหมากนับถือศาสนา พุทธและมีใจบุญสุนทาน แต่ในขณะเดียวกันก็นับถือ ผีด้วย ผีที่นับถือคือผีเรือน-กะลัก-ฮ้อย ผีบรรพบุรุษ/ ผีประจำตระกูล-ฮะกา-กะลัก ผีหมู่บ้าน-ปะจู้ โดยผีเรือนจะอยู่ที่เสาเอกของเรือน เจ้าของบ้าน จะมีหิ้งวางหีบผ้าตั้งอยู่หรือผูกผ้าแดงไว้เป็น เครื่องหมายว่าเป็นที่อยู่ของผีเรือน และจัดให้มี พิธีกรรมเลี้ยงผีในเดือน ๖-๘ ของทุกปี

เครื่องไหว้ผีที่สำคัญคือ กรวยใบหว้า และขนมต้มแดงต้มขาว ส่วนอื่น ๆ เช่น เหล้า หัวหมู ไก่ต้ม ปลาต้ม กุ้งต้ม มะพร้าวหั่นเป็นชิ้น ๆ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ตามความเหมาะสมของแต่ละคน จัดวางเครื่องไหว้ไว้หน้าแท่นบูชา ผู้อาวุโสสูงสุด ของตระกูลที่ยังมีชีวิตอยู่ก็จะนำดอกไม้/พวงมาลัย รูป ๑ ดอก นำไหว้ โดยกล่าวคำไหว้หรืออธิษฐาน เพื่อให้เกิดสิริมงคล ความอยู่ดีมีสุข ความสำเร็จ โชคลาภ ความปราศจากทุกข์โรคภัยต่าง ๆ ตามต้องการ หลังจากนั้นทุกคนก็ไหว้และอธิษฐาน ตามต้องการ นำของที่ลูกหลานเตรียมมาจัดใส่ กะละมังใหญ่ ๒-๓ ใบ ให้บรรพบุรุษได้กินร่วมกัน ให้ร่มหน้าสำราญ เมื่อไหว้ผีแล้ว ญาติพี่น้องทุกคน ก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน คุยกันสอบถาม ข่าวสารต่าง ๆ ข้าวของที่เตรียมมาก็จะแบ่งปันกันไป

ภาพที่ ๒ พิธีกรรมไหว้ผีประจำตระกูลของชาวมอญบางขันหมาก

[ที่มา : ผู้วิจัย]

ดังนั้น ประเพณีการไหว้ผีประจำตระกูลของชาวมอญบางชนหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชนหมากได้

๑.๓ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง

ในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ชาวมอญก็จะมาทำบุญที่วัดตามปกติ โดยนำอาหารคาวหวาน ข้าวต้มลูกโยน ข้าวต้มมัด และดอกไม้ ธูปเทียน มาที่วัด เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้เพื่อบรรพบุรุษ และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว นอกเหนือจากนั้นชาวมอญบางชนหมากจะนำน้ำผึ้งมาใส่บาตรตามแบบ

วิถีโบราณคือ นำน้ำผึ้งมารินใส่ในบาตรเหมือนกับการใส่บาตรอาหารคาวหวานทุกประการ (แต่เพียงใส่น้ำผึ้งเพียงอย่างเดียว) โดยชาวมอญบางชนหมากเชื่อว่าเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มาก เพราะน้ำผึ้งเป็นยาอายุวัฒนะ พระภิกษุสงฆ์นั้นก็จะมีน้ำผึ้งไปผสมกับยา และปั้นเป็นยาลูกกลอนฉันตอนพระภิกษุสงฆ์อาพาธ นอกจากนี้ น้ำผึ้งยังเปรียบเสมือนยารักษาโรคบำรุงร่างกายให้มีความแข็งแรงด้วย ดังนั้น ประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้งของชาวมอญบางชนหมากนี้จึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชนหมากได้

ภาพที่ ๓ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งของชาวมอญบางชนหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

ภาพที่ ๔ ประเพณีทอดผ้าป่าทางเรือของชาวมอญบางชนหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

๑.๔ ประเพณีทอดผ้าป่าทางเรือ

ชาวมอญบางชันหมากนับถือศาสนาพุทธอย่างแท้จริง ในฤดูน้ำหลากหลังออกพรรษาทุกปี ชาวมอญบางชันหมากได้ชักชวนกันจัดทอดผ้าป่าวัดริมแม่น้ำลพบุรีในตำบลบางชันหมากและตำบลพรหมมาตร รวม ๙ วัด เป็นประจำทุกปี มีการตกแต่งเรืออย่างสวยงาม และจัดให้มีการละเล่นทางน้ำด้วย โดยเริ่มตั้งขบวนที่วัดอัมพวัน แล้วเริ่มทอดผ้าป่า ๓ วัดในตำบลพรหมมาตร ได้แก่ วัดพรหมมาตร วัดมะปรางหวาน วัดเทพกษेत्र และอีก ๖ วัดในตำบลบางชันหมาก ได้แก่ วัดทองแห่ง วัดสิงห์ทอง วัดโพธิ์ระหัด วัดกลาง วัดทุ่ง และวัดอัมพวัน เป็นวัดที่ ๙ มีการตกแต่งเรืออย่างสวยงาม และจัดให้มีการละเล่นทางน้ำด้วย ดังนั้น ประเพณีทอดผ้าป่าทางเรือของชาวมอญบางชันหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิต ที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชันหมากได้

๒. ด้านวิถีชีวิตและการทำมาหากิน

๒.๑ ข้าวแช่ : อาหารพื้นบ้าน

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ชาวมอญบางชันหมากนิยมทำข้าวแช่ (หรือข้าวสงกรานต์) คนมอญเรียกว่า “เป็งดัจก” ที่แปลว่า ข้าวน้ำ โดยเฉพาะข้าวแช่นั้น เป็นอาหารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม มีขั้นตอนในการทำค่อนข้างพิถีพิถัน ใช้เวลาในการจัดเตรียมมาก และเมื่อปรุงเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะต้องนำไปถวายบูชาต่อเทวดา จากนั้นจะนำไปถวายพระและแบ่งไปส่งผู้หลักผู้ใหญ่ ที่เหลือจากนั้นจึงจะนำมาตั้งวงแบ่งกันกินกันเองภายในครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศได้เป็นอย่างดี เพราะช่วงฤดูร้อน การกินอาหารที่มีน้ำเป็นองค์ประกอบมากๆ ทำให้ย่อยง่าย ลดอุณหภูมิภายในร่างกาย คลายร้อน สร้างสมดุลภายในร่างกาย ผิวพรรณ

ภาพที่ ๕ ข้าวแช่ : อาหารพื้นบ้านของชาวมอญบางชันหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

ชุ่มชื้น ลดความเสี่ยงต่อการเจ็บไข้ได้ป่วย เช่น ผิวแห้ง ปากแตกจากอาการร้อนใน ท้องผูก เป็นต้น กับข้าวที่รับประทานกับข้าวแช่บางชนิดมีการตระเตรียมล่วงหน้านานนับเดือน เช่น ปลาแห้ง เนื้อแห้ง ต้องจัดหาหรือซื้อมาทำเค็มเอาไว้ล่วงหน้า โดยปกติจะมีกับข้าวที่เป็นหลัก เช่น ปลาแห้งป่น เนื้อเค็มฉีกฝอย หัวไชโป๊เค็มผัดไข่ ไข่เค็ม กระเทียมดอง เป็นต้น ดังนั้น ข้าวแช่จึงเป็นอาหารพื้นบ้านของชาวมอญบางชันหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชันหมากได้

ภาพที่ ๒ การแต่งกายของชาวมอญบางชั้นหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

๒.๒ การแต่งกายของชาวมอญ

ผู้ชายชาวมอญบางชั้นหมากนิยม
นุ่งผ้าใส่สร้อยสวมเสื้อคอกลมผ่าอก และคาดผ้าขาวม้า
ที่เอว ส่วนผู้หญิงนิยมสวมผ้าซิ่นหรือผ้าถุงซึ่งในอดีต
ทอผ้านุ่งใช้เอง สวมเสื้อแขนกระบอกสามส่วน
นิยมไว้ผมมวยเกล้าสูงไว้กลางศีรษะ (ไม่ต่ำมาอยู่
ท้ายทอย) ตำแหน่งใกล้เคียง ๆ ขวัญเช่นเดียวกับเด็กไว้
ผมโก๊ะ บางรายจะใช้ดอกไม้จริง ดอกไม้ผ้าสีต่าง ๆ
มาประกอบกับลูกปัดประดับมวยผมอย่างงดงาม
นอกจากนี้ยังนิยมใช้สไบคล้องคอปล่อยชายยาว
๒ ข้าง ในอดีตเป็นผ้าขาวเนื้อเกลี้ยง แต่ในปัจจุบัน
จะลวดลายด้วยสีชาวฝีมืองดงาม เป็นเรื่องประจักษ์

ประชันฝีมือกันมาก เมื่อไปวัดจะใช้สไบพาด
เฉียงไหล่ เวลากราบพระจะปล่อยชายข้างหนึ่งลงมา
รองกราบ นอกจากนี้ยังพบสตรีชาวมอญนิยม
สวมต่างหู เจาะหูกันเกือบทุกคน ลักษณะต่างหูเป็น
แบบฟักทอง แบบกระย้านิยมสวมสร้อยคอเป็นปกติ
บางรายมีฐานะดีจะมีสร้อยตัวสวมไปงานบุญใหญ่ ๆ

การไว้ผมของเด็กมีส่วนสัมพันธ์
กับความเชื่อในเรื่องผีโรงใหญ่ของชาวมอญ
บางชั้นหมาก เพราะว่าเด็กผู้ชายจะกลายเป็นหัวหน้า
ครอบครัวยุคในอนาคต เป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูล
และชาติพันธุ์มอญต่อไป นอกจากนี้เด็กผู้ชายบางคน
อาจจะเติบโตกลายเป็นหัวหน้าหรือผู้นำของตระกูล
ซึ่งมีหน้าที่จะต้องทำพิธีไหว้ผีโรงสืบทอดไปในภายภาคหน้า
ประกอบกับความเชื่อเรื่องการเลี้ยงดู โดยเชื่อว่า
เด็กที่ไว้ผมโก๊ะจะเลี้ยงง่ายไม่อ่อน ไม่เจ็บป่วยบ่อย ๆ
ไม่เป็นไข้ เติบโตแข็งแรง นอกจากนี้บางครอบครัวยัง
มีความเชื่อเรื่องผีโรงใหญ่จึงให้ลูกผู้หญิงไว้ผมโก๊ะ
ตั้งแต่แรกเกิดด้วยเช่นเดียวกับเด็กผู้ชาย

ดังนั้น การแต่งกายของชาวมอญ
บางชั้นหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถ
ใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ
ชาวมอญบางชั้นหมากได้

๒.๓ ชาโม่น : ตลาดมอญบางชั้นหมาก

อาชีพดั้งเดิมคือการทำนา ว่างจาก
งานทำนาก็ทำหัตถกรรมจักสานฝีมือละเอียดประณีต
งดงามมาก และมีอาหารพื้นบ้านที่เป็นอัตลักษณ์
ของชาวมอญบางชั้นหมากอีกหลายชนิด เพื่อ
เป็นการเผยแพร่อัตลักษณ์ของชาวมอญบางชั้นหมาก
จึงได้มีการจัด “ชาโม่น : ตลาดมอญเมืองละโว้”
(ชาเป็นภาษามอญแปลว่าตลาด โม่นเป็นคำเรียกตัว
เองของชนชาติมอญในสำเนียงมอญ) ซึ่งเป็นกิจกรรม
หนึ่งในการท่องเที่ยววิถีมอญ ย้อนวันวานริมน้ำ
วัดอัมพวัน โดยได้จัดให้มีอาหารพื้นบ้านอาหาร

ภาพที่ ๗ ซาไม่น : ตลาดมอญบางชั้นหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

สุขภาพจำหน่ายให้รับประทานกันอย่างจุใจ เช่น คนอมจิ้น แกงหยวกกล้วย แกงดอกจั่ว แกงกระเจียบ แกงมอญ แกงมะตาด แกงสันตวา ข้าวแช่ น้ำพริกมอญ ขนมแดกงา ขนมเป็องมอญ ขนมหัวเราะ ขนมดอกบัว ขนมตอยกะนะ เป็นต้น มีผู้สนใจ “ซอปป ซิม และแซร์” กันอย่างมีความสุข สนุกสนานกันเป็นจำนวนมาก และได้กำหนดจัด “ซาไม่น : ตลาดมอญเมืองละโว้” ขึ้นเป็นประจำ ทุกวันเสาร์ต้นเดือน ตั้งแต่เวลา ๑๖.๐๐-๒๐.๐๐ น. โดยได้นำอาหารและงานหัตถกรรมฝีมือละเอียด

ประณีตงดงาม เป็นอัตลักษณ์ของชาวมอญ บางชั้นหมาก มาจัดจำหน่ายเป็นจำนวนมาก มีผู้สนใจจากทั้งชุมชนบางชั้นหมาก และจาก ท้องถิ่นอื่น ๆ มาเที่ยวชมและ “ซอปป ซิม และแซร์” กันจำนวนมาก ดังนั้น “ซาไม่น : ตลาดมอญเมือง ละโว้” ของชาวมอญบางชั้นหมากจึงเป็นพิพิธภัณฑ์ มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชั้นหมากได้

๒.๔ การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นของชาวมอญบางชั้นหมาก ส่วนมากนิยมเล่นในประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ อันเป็นระยะเวลาที่ชาวมอญ บางชั้นหมากจะร่วมประกอบประเพณีทางศาสนา

ภาพที่ ๘ การละเล่นพื้นบ้านของชาวมอญบางชั้นหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

อย่างพร้อมเพรียงกัน ถึง ๕ วันติดต่อกัน เริ่มตั้งแต่การทำบุญเลี้ยงพระด้วยข้าวสงกรานต์ (ข้าวแช่) การสรงน้ำพระ การรดน้ำผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ตลอดจนการเล่นสาดน้ำสงกรานต์ การเล่นสบ้า และการละเล่นอื่น ๆ การละเล่นของชาวมอญบางชนหมาก มีทั้งการละเล่นต่าง ๆ เช่น ทอยสบ้า มอญซ่อนผ้า เป็นต้น ในการละเล่นนั้นเล่นเพื่อให้เกิดความสามัคคีกันในชุมชน รวมทั้งเป็นการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจ และการเล่นเข้าผีต่าง ๆ เช่น ผีลุ่ม ผีลึงลม เป็นต้น ในการเล่นเข้าผีนั้นจะมีการร้องเพลงประกอบ โดยจะมีผู้เล่นที่เป็นตัวแทนเชิญผีให้เข้ามาประทับร่างอยู่ตรงกลาง ส่วนคนอื่น ๆ นั้นตั้งวงล้อมรอบช่วยกันปรบมือร้องเพลงกันอย่างครึกครื้น ดังนั้น การละเล่นของชาวมอญบางชนหมากจึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชนหมากได้

๒.๕ ภาษามอญ

ในอดีตชาวมอญบางชนหมากได้จัดให้มีการศึกษาภาษามอญในวัด มีพระสงฆ์เป็นผู้สอน ทั้งที่วัดโพธิ์ระหัดและวัดอัมพวัน ชายชาวมอญในอดีตส่วนใหญ่จึงอ่านและเขียนภาษามอญได้ ส่วนหญิงชาวมอญจะไม่ได้รับการสนับสนุนให้ศึกษา หญิงชาวมอญจึงคงพูดภาษามอญได้เพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันมีผู้อ่านเขียนภาษามอญในหมู่บ้านมอญบางชนหมากได้ไม่มากนัก แต่ชาวมอญบางชนหมากยังสามารถพูดได้เกือบทุกคนแม้กระทั่งเด็ก การพูดภาษามอญในหมู่บ้านจึงยังเป็นความเข้มข้นทางวัฒนธรรมอยู่มาก พระภิกษุสวตมน์เป็นภาษามอญ ดังนั้น ภาษามอญของชาวมอญบางชนหมากนี้จึงเป็นพิธีกรรมที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชนหมากได้

ภาพที่ ๔ ภาษาของชาวมอญบางชนหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

๒.๖ อัฐมอญ

อัฐมอญบางชนหมากได้ชื่อว่าเป็นอัฐมอญที่มีความแข็งแกร่งและมีคุณภาพดีเป็นที่นิยมใช้กันทั่วไปในการก่อสร้างอาคารบ้านเรือน ชาวมอญบางชนหมากทำอัฐมอญมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเสริมรายได้ในครอบครัว และบางครั้งก็ทำเป็นอาชีพหลักจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงวันนี้ ข้าพเจ้าได้รู้จักกับครอบครัวหนึ่งซึ่งมีอาชีพทำอัฐมอญตั้งแต่วัยรุ่นคุณพ่อคุณแม่ และสืบทอดต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันอัฐมอญไม่ได้ทำการก่อสร้างบ้านเรือนแต่อย่างเดียว หากแต่ได้ถูกนำไปใช้ในการจัดสวนหย่อม ตกแต่งอาคาร บ้านเรือนมุมต่าง ๆ ตามสมัยนิยม การทำอัฐมอญบางชนหมากมีทั้งขนาดทั่วไป

ภาพที่ ๑๐ อิฐมอญบางชั้นหมาก
[ที่มา : ผู้วิจัย]

ขนาดใหญ่ และขนาดจัมโบ้ ดังนั้น การทำอิฐของชาวมอญบางชั้นหมาก นี่จึงเป็นพิพธิภณที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชั้นหมากได้

๓. งานสถาปัตยกรรมของชาวมอญ [วัดทั้ง ๔ วัด]

ชาวมอญบางชั้นหมากนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดและมีใจบุญสุนทานเมื่อได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านบางชั้นหมากได้อย่างมั่นคงแล้วก็ได้มีการสร้างวัดขึ้น ๔ วัด คือ วัดโพธิ์ระหัด (สร้าง พ.ศ. ๒๓๙๓) วัดอัมพวัน (สร้าง พ.ศ. ๒๔๑๕) วัดกลาง (สร้าง พ.ศ. ๒๔๒๕) วัดราษฎร์ศรัทธาทำ (วัดทุ่ง) (สร้าง พ.ศ. ๒๔๓๐) ถึงแม้ว่าจะเป็นวัดมอญที่ใช้ภาษามอญในการท่องสวดและเขียน แต่องค์ประกอบทั่ว ๆ ไปไม่ได้แตกต่างไปจากวัดไทยมากนัก จะมีเพียงเจดีย์ที่ปรากฏรูปทรงที่เป็นแบบมอญอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งลวดลายตกแต่ง

สถาปัตยกรรมบางอย่างเท่านั้นที่จะบ่งบอกความเป็นวัดมอญและวัดไทย แต่ที่ชัดเจนที่สุดคือทั้ง ๔ วัดมีเสาหงส์ ซึ่งสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างวัดมอญและวัดไทย วัดมอญทุกวัดที่บ้านบางชั้นหมากมีเสาหงส์อยู่ด้านหน้าของวัดเพราะถือว่ามอญสืบเชื้อสายมาจากเมืองหงสาวดีอันเป็นเมืองหลวงของมอญแต่เดิม ตามตำนานเมืองหงสาวดีนั้นกล่าวกันว่า ขณะที่กำลังสร้างเมืองนั้นพระเจ้าแผ่นดินมอญได้ทอดพระเนตรเห็นหงส์กำลังทำรังอยู่ที่เกาะใกล้กับเมือง ถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดีจึงได้ขนานนามเมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้ว่า “หงสาวดี” หงส์ จึงเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของชาวมอญมาตั้งแต่ตอนนั้น ดังนั้น สถาปัตยกรรมของชาวมอญ [วัดทั้ง ๔ วัด] ของชาวมอญบางชั้นหมากนี้จึงเป็นพิพธิภณที่มีชีวิตที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญบางชั้นหมากได้

ภาพที่ ๑๑ วัดมอญบางชันหมาก
(ที่มา : ผู้วิจัย)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ได้ดังนี้ ๑) ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นความเชื่อและประเพณีที่สำคัญมากของชาวมอญบางชันหมาก

มีการทำบุญรวม ๕ วัน (๑๓-๑๗ เมษายน) ๒) พิธีกรรมไหว้ผีประจำตระกูล ซึ่งจัดในระหว่างเดือน ๖-๘ ทุกปี ๓) การดักบาตรน้ำผึ้ง ซึ่งจัดในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของทุกปี ๔) ประเพณีทอดผ้าป่าทางเรือ ซึ่งจัดในฤดูน้ำหลากหลังจากออกพรรษา ๕) ข้าวแช่ : อาหารพื้นบ้าน ๖) การแต่งกายของชาวมอญ ๗) ชาโมน : ตลาดมอญบางชันหมาก ได้นำอาหาร และงานหัตถกรรมที่เป็น

อัตลักษณ์ของชาวมอญบางชนหมากมาจัดจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ๘) การละเล่นพื้นบ้าน ทั้งการละเล่นเพื่อการผ่อนคลายและเกิดความสามัคคีกันในชุมชน และการละเล่นเข้าเฝ้าต่าง ๆ ๙) ภาษามอญ ๑๐) อัฐมอญ ซึ่งมีความแข็งแกร่งและมีคุณภาพดีเป็นที่นิยมใช้กันทั่วไป และ ๑๑) งานสถาปัตยกรรมในวัดของชาวมอญที่ทุกวัดมีเสาหงส์อยู่ด้านหน้า เป็นการแสดงอัตลักษณ์ว่ามอญบางชนหมากสืบเชื้อสายมาจากเมืองหงสาวดีอันเป็นเมืองหลวงของมอญแต่เดิม

อภิปรายผล

๑. ภูมิปัญญาคือพลังทางวัฒนธรรม เป็นอาวุธสำคัญเพื่อต่อสู้กับวิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยม ต้องบำรุงรากแก้วที่สำคัญนี้ให้สมบูรณ์ แข็งแรง คงทน ซึ่งปัจจุบันกระบวนการพัฒนาประเทศกำลังพลัดพ้นจากกระแสหลักมาสู่กระแสพื้นบ้าน ทำให้คำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และการพึ่งตนเอง” เป็นคำนิยามในกระบวนการพัฒนาปัจจุบัน ถึงเวลาที่ต้องหวนกลับไปมองคนบางกลุ่มที่ดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตเดิมในอดีต มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหาท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีกลไกสำคัญที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนา ภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ แนวการจัดการศึกษาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาด้วยการนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียน การสอน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ และต่อเนื่องถึงแผนฯ ฉบับที่ ๑๒ ก็เน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของความเป็นไทย มุ่งพัฒนาสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ เป็นต้น (เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๓๖) นอกจากการให้ความสำคัญภูมิปัญญาในเชิงนโยบายดังกล่าว

ข้างต้นแล้ว ภูมิปัญญายังมีความสำคัญที่เป็นเรื่องของคุณค่า จิตสำนึก ความรัก ความผูกพัน ที่มี การเชื่อมโยง สัมพันธ์กับหลากหลายอาชีพเป็นทุนวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี, ๒๕๔๑) ที่สามารถเป็นจุดคนจัดกับปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมได้ ทุนทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางจิตใจซึ่งบางครั้งการลงทุนในบางเรื่องใช้เวลาไปมากแต่ไม่ได้ใช้เงินเลย แต่เกิดขึ้นภายใต้กรอบวัฒนธรรมที่มีการบูรณาการทั้ง เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง การพัฒนาด้วยทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นการดำรงชีวิตอย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกัน สังคมไทยมีภูมิปัญญาที่หลากหลาย เช่น อาหารไทยอร่อย และยังมีคุณค่าต่อสุขภาพจนสามารถพูดได้ว่าอาหารไทยเป็นอาหารเพื่อสุขภาพ ผักผลไม้บริโภคมากจะลดการเป็นมะเร็งได้ การแพทย์แผนไทย ผ้าทอพื้นเมือง และศิลปหัตถกรรม สิ่งเหล่านี้คือทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ สามารถนำมาพัฒนาให้เกิดผลทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐-๒๕๖๔) ที่ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยมุ่งไปที่การเชื่อมโยงระหว่างทุน ๖ ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน และทุนวัฒนธรรม โดยทุนวัฒนธรรมเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงกับทุนประเภทอื่น ๆ เพราะทุนวัฒนธรรมถือเป็นหัวใจที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรมจึงถือว่าเป็นเหมือนกิจกรรมต้นน้ำ (upstream) ในห่วงโซ่มูลค่าของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของ กาสัก เตชะชนหมากพนิตสุภา ธรรมประมวล และกานดา เตชะชนหมาก (๒๕๕๗) ที่ได้ศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพ ทุนทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จังหวัด

อ่างทอง มีข้อค้นพบที่สำคัญ คือ มีทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จำนวนมาก และได้เสนอว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ๒ ยุทธศาสตร์สำคัญ คือ ๑) การศึกษาและพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมในชุมชน/ท้องถิ่นต่าง ๆ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และ ๒) การสร้างโอกาส ส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้น และอำนวยความสะดวกให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรมในชุมชน/ท้องถิ่นต่าง ๆ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของหน่วยงาน องค์กร และสถาบันทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งในและนอกชุมชน/ท้องถิ่น

๒. การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งมีทั้งการจัดการเรื่องการกิน การอยู่ ระบบสวัสดิการ ระบบการออม ระบบการผลิต ระบบการจัดการ เช่น ระบบสุขภาพ การผลิต การแปรรูป จึงตอบสนองทั้งครอบครัว ชุมชน และนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน ทำให้มีสุขภาพดี มีอาหารการกินที่ดี มีระบบการจัดการที่ดี ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืนต้องเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นไปดังข้อเสนอของ ชนัญ วงษ์วิภาค (๒๕๕๕) ได้เสนอว่า ประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นั้น ๑) ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน/ชาติเป็นอย่างมาก นำเงินตราเข้าชุมชนและประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ และ ๒) ประโยชน์ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวจะช่วยเผยแพร่เอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นทั้งภายในประเทศและต่าง

ประเทศ การที่นักท่องเที่ยวกับผู้คนในท้องถิ่นได้มีโอกาสรู้จักกันนั้น ก่อให้เกิดความสามัคคีสามัคคีของคนในชาติ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลกและเกิดสันติภาพขึ้นแก่โลก และเป็นวิธีทางหนึ่งในการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป โดยการได้เผยแพร่ออกไปสู่สายตาสาธารณชน และเป็นกลไกหนึ่งของการคงไว้ซึ่งความสำคัญของสถานที่เหล่านั้นด้วย เพราะเป็นรูปแบบที่มีรากฐานแนวคิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบกับกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มุ่งสนใจการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความสนใจเฉพาะอย่างของตนเองเท่านั้น ทำให้การท่องเที่ยวทางเลือก ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบกำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ การพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยรามัญเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ในครั้งนี้ จึงเป็นการพัฒนาจากคุณค่า จิตสำนึก ความรัก ความผูกพันที่สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความหลากหลายของอาชีพที่เป็นทุนวัฒนธรรมของชาวมอญบางขันหมากเอง ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่คนและทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีแนวโน้มที่ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่เคลื่อนจากความสนใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, ๒๕๕๕) และยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ พนิตสุภาธรรมประมวล และ กาสัก เตชะขันหมาก (๒๕๕๓) ที่ได้ศึกษา เรื่อง กลยุทธ์และแผนการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบ

มีส่วนร่วมในจังหวัดลพบุรี และได้เสนอกลยุทธ์ และแผนการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรีที่สำคัญประการหนึ่ง คือ กลยุทธ์ที่ ๑ การจัดกิจกรรมส่งเสริม/สร้างโอกาสการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในจังหวัดลพบุรี

๓. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตของชาวมอญ บางชั้นหมากนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวมอญ บางชั้นหมากได้แล้ว ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนบางชั้นหมากได้เลือกสรรและสั่งสมไว้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สุทัศน์ พิงประเสริฐกุล, ปธาน สุวรรณมงคล, วิพร เกตุแก้ว และ เพ็ญศรี นิธิรัง (๒๕๖๒) ที่ศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาสังคม กรณีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชนในจังหวัดนครปฐม แล้วพบว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยเป็นสถานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นด้วย และยังสอดคล้องกับ อัจจิมา หนูคง, ไพบุลย์ ดวงจันทร์, ฉันทัส ทองช่วย และมณฑนา นวลเจริญ (๒๕๕๙) ที่ได้ศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต แล้วพบว่าพิพิธภัณฑ์ยังสามารถรังสรรค์กิจกรรมดี ๆ แก่นักท่องเที่ยวให้เกิดความสนใจกลับมาเที่ยวซ้ำอีก

๔. การที่ชุมชนมอญบางชั้นหมากสามารถพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชั้นหมากนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ฐาปนกร ทองคาบุช, เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์ และอรรณพ ศิริสวัสดิ์ อภิขยกุล

(๒๕๖๔) ที่ได้ศึกษาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยด้วยแนวคิดพิพิธภัณฑ์จุดหมายปลายทาง แล้วพบว่าจะต้องพัฒนาต่อเนื่องในส่วนของกิจกรรมทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ การจัดการระบบโลจิสติกส์และการคมนาคม ร้านขายของที่ระลึก มัคคุเทศก์หรือนักสื่อความหมาย และธุรกิจที่พักแรมรอบ ๆ พิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นการท่องเที่ยว และยังสอดคล้องกับ รุจิภาส บุญสำเร็จ และประสพชัย พสุนนท์ (๒๕๖๓) ที่ได้วิเคราะห์ปัจจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการรับรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว แล้วพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวในพิพิธภัณฑ์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเรียงลำดับตามขนาดของการมีอิทธิพลจากมากไปน้อย ได้แก่ เจ้าหน้าที่/บุคลากรการเรียนรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และการจัดการแสดง/นิทรรศการ ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนมอญบางชั้นหมาก

ทุนทางวัฒนธรรมมอญบางชั้นหมากเป็นผลของการสร้างสรรค์ เลือกสรร และพัฒนาของชาวมอญบางชั้นหมาก การดูแลรักษาสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมมอญบางชั้นหมากจึงต้องเป็น “สิทธิ” “หน้าที่” และ “ความรับผิดชอบ” ของชาวมอญบางชั้นหมาก ดังนั้น ชุมชนมอญบางชั้นหมากจึงต้องพิจารณารักษาจุดยืนของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนพื้นฐานของความพอเพียงและความยั่งยืนให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนเสริมที่ผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวมอญบางชั้นหมาก รักษาทุนทาง

วัฒนธรรมที่มีอยู่ให้คงคุณค่าเพื่อสืบทอดเป็นสมบัติของคนรุ่นหลังต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

ทุนทางวัฒนธรรมมอญบางชั้นหมากสามารถเป็นทรัพยากรสำคัญในการกระตุ้นทุนเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมอญบางชั้นหมากให้มากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าชุมชนบางชั้นหมากจะพัฒนาพิพิธภัณฑ์มีชีวิตบนฐานทุนทางวัฒนธรรมขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากนัก จำเป็นต้องได้รับการเชื่อมโยงตั้งแต่ในระดับท้องถิ่น จังหวัด ภาค ประเทศ และสากล เพื่อเป็นการกระตุ้นทุนเสริมให้สามารถเรียร้อยเรื่องราว เชื่อมโยงเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ เพื่อให้ชุมชนมอญบางชั้นหมากอำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี สามารถจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการ ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ สมควรร่วมมือกับชุมชน/ท้องถิ่นอย่างใกล้ชิดในการจัดให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการวิจัยและพัฒนาต่อยอดในเรื่องต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์และสืบทอดทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหา/พัฒนาในเรื่องอื่น ๆ จนสามารถสร้างชุมชนและท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็งผ่านกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

และของท้องถิ่นได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณประโยชน์อย่างมหาศาล กล่าวคือ สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจไปพร้อมกับการดำรงรักษาวัฒนธรรม/ประเพณี/ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กาสัก เต๊ะชั้นหมาก, พินิตสุภา ธรรมประมวล และ กานดา เต๊ะชั้นหมาก. (๒๕๕๗). ยุทธศาสตร์ การพัฒนาศักยภาพทุนทางวัฒนธรรม ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จังหวัดอ่างทอง. ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (๒๕๕๕). การจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. เอกสาร การสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ การจัดการการท่องเที่ยว.
- ฐาปกรณ์ ทองคานูช, เกษวดี พุทธภูมิพิทักษ์ และ อรรพรรณ ศิริสวัสดิ์ อภิษยกุล. (๒๕๖๔). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑ์ ในประเทศไทยด้วยแนวคิดพิพิธภัณฑ์ จุดหมายปลายทาง. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๑๕(๑๑), ๓๘-๕๒.
- นรินทร์ สังข์รักษา และสมชาย ลักขณานุรักษ์. (๒๕๕๕). รายงานการวิจัย “เพื่อพัฒนา และยกระดับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน ในจังหวัดราชบุรี.” สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- ประเวศ วะสี. (๒๕๔๗). การพัฒนาต้องเอา วัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กองทุนส่งเสริมวัฒนธรรมสำนักงาน

- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
พินิตสุภา ธรรมประมวล และกาสัก เต๊ะชันหมาก.
(๒๕๕๓). กลยุทธ์และแผนการตลาด
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
แบบมีส่วนร่วมในจังหวัดลพบุรี. สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- รุจิภาส บุญสำเร็จ และประสพชัย พสุนนท์. (๒๕๖๓).
การวิเคราะห์ปัจจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์เชิง
ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการ
รับรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยว. **วารสาร
วิชาการศรีปทุม ชลบุรี**. ๑๗(๑), ๖๐-๗๐.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๕๑). **พิพิธภัณฑ์และ
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : กระบวนการ
เรียนรู้ร่วมกัน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ
วิริยะพันธุ์.
- สายันต์ ไพเราะเจริญ. (๒๕๕๗). กระบวนการ
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในงานพัฒนาชุมชน.
ในการอบรมความรู้เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่นและการพัฒนา. วันที่ ๔-๖ ตุลาคม
๒๕๕๗. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร.
- เสรี พงศ์พิศ. (๒๕๓๖). **บรรณาธิการ. ภูมิปัญญา
ชาวบ้านกับการพัฒนา** (เล่ม ๑). กรุงเทพฯ:
มูลนิธิภูมิปัญญา.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. (๒๕๕๕). **การท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : องค์การบริหาร
การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).
- สุทัศน์ พึงประเสริฐกุล, ปธาน สุวรรณมงคล,
วิพร เกตุแก้ว และเพ็ญศรี ฉิรินัง. (๒๕๖๒).
บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนา
สังคม กรณีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด
ชุมชน และเอกชนในจังหวัดนครปฐม.
**วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์น
เอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**.
๔(๒), ๑๖๒-๑๗๔.
- อัจจิมา หนูคง ไพบุลย์ ดวงจันทร์ ฉันทัส ทองช่วย
และมณฑนา นวลเจริญ. (๒๕๕๙). การจัดการ
พิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมในจังหวัดภูเก็ต. **วารสาร
มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ทักษิณ**. ๑๐(๒), ๑๗๙-๑๙๗.
- อมาวาสี อัมพันศิริรัตน์ และพิมพ์มล วงศ์ไชยา.
(๒๕๖๐). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วม : ลักษณะสำคัญและการประยุกต์ใช้
ในชุมชน. **วารสารมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**.
๓๖(๖), ๑๙๒-๒๐๒.
- Bourdieu, P. (1986). The form of capital.
In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of
Theory And research for the sociology
of education*, 21 February 1986 (pp.
241-258. New York: Greenwood Press.
- ICOMOS Australia. (1999). **The Burra Charter:
The Australia ICOMOS Charter for
Places of Cultural Significance**.
Australia: ICOMOS.
- UNESCO. (2006). *Towards sustainable
strategies for creative tourism
discussion report of the planning
meeting for 2008. International
Conference on Creative Tourism*.
Santa Fe, New Mexico, USA. October
25-27.